

ऋणनिर्देश

"ग्रामस्वच्छता अभियानातील स्त्रियांचा सहभाग आणि त्याचा ग्रामीण पर्यावरणावरील प्रभाव : सांगली आणि कोल्हापूर जिल्ह्यातील दोन निवडक गावांचा अभ्यास" या विषयावर लघुशोधप्रबंध लिहित असताना माझे आदरणीय गुरुवर्य प्रा. डॉ. सर्जेराव साळुंखे, प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांचे फार मोठे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले. तेव्हा त्यांचे सर्वप्रथम आभार मानणे मी माझे आद्य कर्तव्य समजते. त्यांनी मला वेळोवेळी सहकार्य करून शोधप्रबंध पूर्ण करण्यास प्रोत्साहन दिले. त्यांच्या प्रेमळ व क्रियाशील सहकार्यामुळेच मी हा लघुशोधप्रबंध पूर्ण करू शकले. तेव्हा त्यांची मी मनःपूर्वक ऋणी आहे.

शिवाजी विद्यापीठाच्या समाजशास्त्र विभागातील माझे गुरुवर्य डॉ. जे. बी. अंबेकर (विभागप्रमुख), डॉ. आर. बी. पाटील, डॉ. आर. एन. साळवे, प्रा. डी. श्रीकांत, प्रा. बी. एन. केंद्रे यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे. तसेच प्रा. सुजाता गोखले यांनी प्रस्तुत लघुशोधप्रबंध पूर्णत्वास नेण्यासाठी सतत प्रोत्साहन दिल्याबद्दल त्यांची मी आभारी आहे. विभागातील श्री. एस. बी. सुतार_सर, श्री. बुचडेमामा यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांची मी आभारी आहे.

वास्तविक माझ्या शैक्षणिक जीवनात मार्गदर्शन व सहकार्य करणारे माझे पती डॉ. चंद्रकांत भानुमते, अर्थशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या सहकार्यामुळे व प्रेरणेमुळे हे कार्य पूर्णत्वास नेण्यास साथ मिळाली. त्यामुळे त्यांचे प्रेरणा व प्रोत्साहन याबाबत मी त्यांची कायम ऋणी राहीन.

शेळकेवाडी गावातील सरपंच श्री. जयसिंग कृष्णा शेळके व सौ. योगिता जयसिंग शेळके, ग्रामपंचायत सदस्य, श्री. किरण दिनकर शेळके व सौ. विद्या दिनकर शेळके, शेळकेवाडीतील सर्व ग्रामस्थांनी सहकार्य केल्याबद्दल सर्वांची मनःपूर्वक आभारी आहे. कोरेगावातील ग्रामसेवक श्री. एस. जी. अत्तार, संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता कमिटीचे अध्यक्ष, श्री. बी. के. पाटील, सरपंच श्री. सुरेंद्र मधुकर लोंढे, यांनी सर्व प्रकारची माहिती उपलब्ध करून दिल्याबद्दल त्यांची मी आभारी आहे. सांगली जिल्हा

परिषदेतील श्री. बापू खराडे यांनी जिल्हास्तरीय माहिती उपलब्ध करून दिल्याबद्दल त्यांची मी आभारी आहे.

प्रा. हेमंत कठरे यांचे संशोधनाच्या कामात मोलाचे मार्गदर्शन मिळाले, त्याबरोबरच प्रा. जी. एस. कांबळे, प्रा. अनिल चौगुले, श्री. अजित सूर्यवंशी, प्रा. राजाराम पाटील, श्री. चिदानंद कत्री, श्री. प्रसाद दावणे, श्री. योगेश पवार, श्री. धनाजी यादव याशिवाय प्रा. डॉ. व्ही. बी. जुगळे सर, सौ. जुगळे मॅडम, प्राचार्य पी. एन. गावडे, डॉ. पी. ए. कोळी सर यांनी प्रस्तुत लघुशोधप्रबंधाच्या कामात केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे.

हा लघुशोधप्रबंध पूर्ण करण्यासाठी आमचे शेजारी सौ. रसिका गुरव (मामी), मैत्रिणी शीला देशमुख, सीमा खोंपी, वंदना देवकर, शोभा पाटील यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांची मी आभारी आहे.

माझी आई सौ. पुतळाबाई व आप्पाजी श्री. महादेव रामपूरे, बहिण सौ. भारतीताई व डॉ. ज्योती, भाऊ मल्लिकार्जून यांनी सतत शिक्षणासाठी प्रोत्साहन दिले. याप्रसंगी त्यांचा उल्लेख करणे मला आवश्यक वाटते.

सदरच्या लघुशोधनिबंधाचे टंकलेखन, झेरॉक्सिंग व बायडींगचे काम अत्यंत सुबकरीतीने व तत्परतेने करून दिल्याबद्दल प्राजक्ता टायपिंग अँड झेरॉक्स सेंटर, पाचगांव, कोल्हापूरच्या सौ. सुषमा संजय पसारे यांची मी अत्यंत आभारी आहे.

सदरचा लघुशोधप्रबंध पूर्ण करण्यासाठी ज्यांचे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष सहकार्य व प्रेरणा मिळाली त्या सर्वांची मी अत्यंत ऋणी आहे.

धन्यवाद.

शीला महादेव रामपूरे
संशोधक

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
	Declaration	ii
	Certificate	iii
	ऋणनिर्देश	iv
	अनुक्रमणिका	vi
	सारणीची यादी	vii
१	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानाचे स्वरूप	१ - ३३
२	साहित्याचे परिशीलन आणि पध्दतीशास्त्र	३४ - ५७
३	सांगली व कोल्हापूर जिल्हयातील अभियानातील यशस्वी गावे आणि निवडक गावातील ग्रामस्वच्छता अभियानाची अंमलबजावणी	५८ - ८१
४	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियान : लोकसहभाग आणि प्रभाव	८२ - ११३
५	सांराश आणि निष्कर्ष	११४ - १३०
	छायाचित्र विभाग	
	परिशिष्ट विभाग	
	अ) संदर्भग्रंथ सूची	
	ब) परिशिष्ट - ब : ग्रामस्वच्छता अभियान मूल्यमापनाचे निकष	
	क) मुलाखत अनुसूची	

सारणीची यादी

सारणी क्रमांक	सारणी शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
२.१	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानातील कोल्हापूर जिल्हयातील जिल्हास्तरीय क्रमांक मिळविलेल्या गावांची यादी (२०००-०१ ते २००५-०६)	४९
२.२	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानातील सांगली जिल्हयातील जिल्हास्तरीय क्रमांक मिळविलेल्या गावांची यादी (२०००-०१ ते २००५-०६)	५०
२.३	निवडक गावातील उत्तरदात्या महिलांची नमुना निवड	५१
३.१	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानातील सांगली व कोल्हापूर जिल्हयातील २०००-०१ ते २००५-०६ या कालावधीत जिल्हास्तरीय प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांक मिळविलेल्या ३३ गावांची सर्वसाधारण माहिती दर्शविणारा तक्ता	५९
४.१	उत्तरदात्यांचे वयोगटानुसार वर्गीकरण	८३
४.२	उत्तरदात्यांचे वैवाहिक दर्जानुसार वर्गीकरण	८४
४.३	उत्तरदात्यांचे धर्मानुसार वर्गीकरण	८५
४.४	उत्तरदात्यांचे जाती प्रवर्गानुसार वर्गीकरण	८६
४.५	उत्तरदात्यांचे शैक्षणिक दर्जानुसार वर्गीकरण	८७
४.६	उत्तरदात्यांचे कुटुंबाच्या प्रकारानुसार वर्गीकरण	८८
४.७	उत्तरदात्यांचे कुटुंबाच्या आकारानुसार वर्गीकरण	८९
४.८	उत्तरदात्यांचे व्यवसायानुसार वर्गीकरण	९०
४.९	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानात शेळकेवाडीत राबविण्यात आलेले उपक्रम आणि त्यातील उत्तरदात्यांच्या कुटुंबातील स्त्री-पुरुषांचा सहभाग दर्शविणारा तक्ता	९२
४.१०	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानात कोरेगावातील राबविण्यात आलेले उपक्रम आणि त्यातील उत्तरदात्यांच्या कुटुंबातील स्त्री-पुरुषांचा सहभाग दर्शविणारा तक्ता	९५
४.११	संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानात शेळकेवाडी व कोरेगाव या दोन्ही गावात राबविण्यात आलेले उपक्रम आणि त्यातील उत्तरदात्यांच्या कुटुंबातील स्त्री-पुरुषांचा सहभाग दर्शविणारा तक्ता	९८